

Γ Ρ . Θ . Σ Τ Α Θ Η

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ
ΤΗΣ ΣΗΜΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ε ἰ σ ῆ γ ἠ σ ἠ

κατ' ανάθεση ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου

ἔστερα ἀπὸ τέσσερις ἀλλεπάλληλες συσκέψεις στὸ γραφεῖο του
στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν
τὴν 27 Μαρτίου, τὴν 25 Ἀπριλίου, τὴν 1 καὶ 22 Ἰουνίου 2001

“περὶ ἐξηγήσεως τῆς σημειογραφίας
καὶ περὶ χρήσεως τῶν ὑφесо-διέσεων
καὶ περὶ ὀνοματοδοσίας τῶν ἤχων
καὶ περὶ παρεμφερῶν ἄλλων θεωρητικῶν θεμάτων
καὶ περὶ τοῦ πρακτέου”

ΑΘΗΝΑ, 6-7 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001

Προοίμιο

Μακαριώτατε,
καὶ ὁμότεχνοι πάντες·

Καὶ χάριτας ὁμολογῶ καὶ τὴν δεινὴν θέσιν στήν ὁποία περιήλθα ἐκδιηγούμαι. Ἡ σύνταξίς μιᾶς Εἰσηγήσεως, πού ἡ Μακαριότητά σας μοῦ ἀνέθεσε, κατὰ τὴν εὐμενῆ της διάθεσιν ἀπέναντι τῆς μουσικολογιότητός μου, γιὰ θέματα πού ὡς μὴ ὄφειλε ἀνέκυψαν καὶ ταλανίζουν τὴν συμπαθέστατη τάξιν τῶν ψαλτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, εἶναι πράγμα δυσχερίστο, παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἐνασχόλησίς με τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἑαυτό, δηλαδὴ τὴν Ψαλτικὴν Τέχνην καὶ θεωρίαν καὶ πράξιν, εἶναι ἀπ' τὰ ἀγαπητότατα ἐπιτηδεύματα τῆς ζωῆς μου. Κι ἡ δεινὴ μου θέσις εἶναι τὸ πῶς νὰ πῶ τὰ ὅσα, ἀπ' τὴν μιὰ μεριά, αὐτονόητα κανοναρχεῖ ἡ προσέγγισις καὶ μόνον μετὰ τὴν φιλή τεχνην καὶ ἐπιστήμην τῆς Ψαλτικῆς μας, δηλαδὴ ἡ Ψαλτικὴ ὡς Πράξις καὶ ἡ Μουσικολογία ὡς ἱστορία καὶ θεωρία καὶ προσδιορισμὸς κανόνων, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά οἱ φίλοι καὶ ὁμόζηλοι τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως, οἱ ψάλτες μας, τὰ ὅχι πάντοτε αὐτονόητα αἰτιῶνται καὶ δυσπιστοῦν ἔναντι τῆς μουσικολογικῆς ἐρευνῆς ἢ καὶ αὐθαιρετοῦν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ψαλμωδίας.

Καὶ αὐτονόητα πράγματα στήν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἔρευνα εἶναι ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀλήθειας πάντοτε, μετὰ τὴν διακριβωσὴν ἱστορικῶν, σημειογραφικῶν, παλαιογραφικῶν, μορφολογικῶν, προσωπογραφικῶν καὶ ἄλλων στοιχείων, πού ὁ ἀμητὸς τῶν χειρογράφων καὶ ἡ πατροπαράδοτος, σὲ ὅλο τὸ εὖρος τῶν ἀπανταχοῦ ἑλληνοφώνων ὀρθοδόξων τόπων λατρείας, - καὶ ὅχι σὲ στενὰ τοπικιστικὰ καὶ μόνον ὄρια - , καὶ διαφυλάσσει καὶ προσφέρει γιὰ “τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές”. Τὰ τυχόν νέα τεκμήρια, καὶ εἶναι πάλι αὐτονόητο ὅτι δημοσιοποιούνται, συμβάλλουν στὸν ἀποσαφηνισμὸν διαφόρων πτυχῶν πού οἱ πατέρες μας τῶν προηγουμένων γενεῶν δὲν γνώριζαν καὶ δὲν μπόρεσαν νὰ φωτίσουν, καὶ στήν βελτίωσιν τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ συστήματος τῆς σημειογραφικῆς καταγραφῆς καὶ ὀνοματοδοσίας. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι στατική, ὅταν μάλιστα ἀφορᾷ σὲ μιὰ τέχνην, τὴν κατ' ἐξοχίαν αὐτὴν καὶ ἐλεύθερον, τὴν μουσικὴν, ἢ ψαλτικὴν στὸ προκείμενον.

Τὰ ὅχι πάντοτε καὶ ὅχι ἀπαραίτητα αὐτονόητα, εἶναι τὰ ὅσα εἴτε ὡς αἰτιάσεις, εἴτε ὡς δυσπιστίες, ἀκόμα καὶ ὡς ὕβρεις καὶ λοιδορίες, ἐκ μέρους κάποιων ψαλτῶν καὶ λέγονται καὶ γράφονται, μάλιστα τὸν τελευταῖο καιρὸ ὡς πλημμυρίδα στὰ ψαλτικά ἐντυπα, κατὰ τῶν “ἀφώνων” τάχα καὶ “ἀκαλλιφώνων” ἐπιστημόνων μουσικολόγων καὶ καθηγητῶν Πανεπιστημίων, ὡσάν νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ κατηγορίαν ἀνθρώπων πού βάνεται νὰ ξεθεμελιώσῃ τὴν παράδοσιν. Καὶ δὲν εἶναι αὐτονόητα πράγματα αὐτὰ γιὰτὶ δὲν ἀπορρέουν ἀπὸ γνώσιν τῶν πραγμάτων· εὐκόλως ἐλέγχονται ὡς ἀνακριβῆ. Οἱ ψάλτες δὲν παρακολουθοῦν συνήθως τὴν ἱστορικοθεωρητικὴν ἔρευνα, καὶ “δὲν ἀναγινώσκουν” τὴν πληθῆ τῶν ἐπιστημονικῶν βιβλίων πού τίς τελευταῖες δεκαετίες κυκλοφορήθησαν, καὶ ὅταν “ἀναγινώσκουν” σὺν “δὲν γινώσκουν” πάντοτε τὰ γραφόμενα. Ἐνῶ τὸ ἀντίθετο δὲν συμβαίνει· οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες “μουσικολόγοι”-ψάλτες, τοὺς ὁποίους οἱ “πρωτο”-ψάλτες μέμφονται, γνωρίζουν ἀπερίως περισσότερα ἀπὸ αὐτοὺς ψαλτικά μαθήματα, καὶ βέβαια καὶ ὅλα τὰ δικά τους μελοποιήματα. Καὶ ἄς μὴ θιγῆ ἑδῶ ἐκτενῶς ἡ ὑποκρισία κατὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ ρόλου τοῦ “τιμητοῦ” τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τάχα ὅτι παραφθείρεται ἡ ἐρμηγεία κατὰ πῶς ἡ καθιερωμένη Νέα Μέθοδος τῶν τριῶν Δοδασκάλων ὀρίζει καὶ διδάσκει, ἐνῶ τὴν ἀπεμπολοῦμε ψάλλοντας καὶ διδάσκοντας δίφωνη καὶ τρίφωνη καὶ τετράφωνη Εὐρωπαϊκὴ Μουσικὴ, πού σαφῶς δὲν ὀρίζει ἡ Νέα Μέθοδος, καὶ στρεφόμεστε κίβλας ἔναντι τῶν ἀκραιφνῶν τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς ἐρευνητῶν καὶ ψαλτῶν.

Αὐτονόητο, λοιπόν, εἶναι ὅτι ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει πέρας τῶν ἀναζητήσεών της καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδισθῆ νὰ πραγματοποιεῖται. Αὐτονόητο εἶναι ὅτι ἡ Ψαλτικὴ εἶναι καὶ τέχνη, καὶ εἶναι ἀπόλυτα ἐλεύθερη, ὡς ἀπόλυτη ἔκφρασις καὶ δημιουργήματα τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο “ὅπου θέλει πνεῖ” καὶ πάντοτε ἐμπνέει γιὰ νέα μελωρηγήματα. Ἡ ψαλμωδία ὅμως στὸν πάντιμο χῶρον τῆς λατρείας εἶναι ἡ πάγκοινη ἔκφρασις τῶν συναισθημάτων τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ἀναφορὰ τοὺς στὸ Θεό, καὶ λειτουργεῖ ἄρα μετὰ συγκεκριμένους μορφῆς ἔκφράσεως, ὅπως ἡ Λειτουργικὴ καὶ ἡ Θεωρία τῆς Ψαλτικῆς διαμορφώνει καὶ κανονίζει. Καὶ εἶναι αὐτονόητο ὅτι ψάλτες καὶ θεωρητικοὶ τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης δὲν εἶναι ὀνόματι ξεχωριστὰ καὶ ἀλληλοσυγκρούμενα μεγέθη, ὅπως γράφεται τὸν τελευταῖο καιρὸ καὶ πρέπει γρήγορα νὰ ἐπανορθωθῆ, ἀλλὰ οἱ διάκονοι τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης ψαλτικῆς ὑποθέσεως. Καὶ οἱ μουσικολόγοι γνωρίζουν νὰ ψάλλουν, κατὰ τὸ χάρισμα πού τοὺς δόθηκε· καὶ οἱ ψάλτες πρέπει νὰ γνωρίζουν ἱκανὰ θεωρητικά, κατὰ τὸν ὁμόροπον μετὰ τὴν καλλιφωνία τοὺς ζῆλον πού πρέπει νὰ ἀναπτύξουν. Αὐτονόητο ἀκόμα εἶναι ὅτι οἱ ψάλτες πρέπει νὰ μὴ παραθεωροῦν τὰ ὅσα περὶ τὴν θεωρίαν τῆς Ψαλτικῆς προσφέρει ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα· καὶ ἡ ἔρευνα εἶναι εὐλογία Θεοῦ, ὅπως καὶ τὸ χάρισμα τῆς καλλιφωνίας. ” Ἴδιον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι νὰ γοητεύεται ἀπ' τὰ περιεργωδέστερα νέα πράγματα καὶ νὰ

θέλει νὰ τὰ περιεργασθῆ· καὶ εἶναι θαυμάσιο καὶ πηγὴ γνώσεως νὰ παίρνει κανεὶς τὴν στάση τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων “ἀκουσόμεθα σου πάλιν”. Ὁ Πέτρος Πρωτοψάλτης ὁ Βυζάντιος, κατὰ τὸ Θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου (σ. ἀΠΙ-ἀΓΨ, §79) “ἐμέμφετο τὸν Ἰάκωβον παραβαίνοντα τὸν ρυθμὸν τῶν προσομοίων ... καὶ ἔλεγεν· ἂν ἤξευρα ὅτι εὐρίσκειται τις εἰδήμων τῆς Χειρονομίας καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν, μὲ ὄλην μου τὴν πενίαν ἐπήγενα καὶ ἐμαθήτευα εἰς αὐτὸν δι’ αὐτήν”.

Μακαριώτατε, καὶ φίλοι ὁμότεχνοι ψάλτες, “ἀκουσόμεθα πάλιν” τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ. Καὶ εἶναι εὐλογία Θεοῦ ὅτι οὔτε πρέπει νὰ ἀναμένουμε ἕναν ἀπόστολο νὰ μᾶς τὰ πῆ, οὔτε πρέπει νὰ πᾶμε στὴν Ἀμερικὴ νὰ τ’ ἀκούσουμε· εἶναι ἐδῶ μπροστὰ μας στὰ χειρόγραφα καὶ τὴν παράδοση, κι εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ὄλοι ποὺ πρέπει νὰ κοιταχτοῦμε στὰ μάτια καὶ νὰ ἀλληλοδιδάχτομε.

*

Ἡ διάρθρωση τῆς Εἰσηγήσεως περὶ τοῦ πρακτέου στοῦ προκειμένου θέματος, παίρνει τὴν ἀκόλουθη μορφή·

Α' α. Συνοπτικὸ Χρονικὸ. Ἡ σύγκληση ἀπ' τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο τεσσάρων συσκέψεων τὶς ἡμερομηνίες 27/3, 25/4, 1/6 καὶ 22/6/2001

β. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφή γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς ἀναπτύξεως

Β'. Καταγραφή τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκτίμηση

Γ'. Τὸ θέμα, καθαυτὸ·

α. Ἡ Νέα Μέθοδος, ὡς παραδόθηκε

β. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ ἀναλυτικὴ ἐρμηνεία

γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ κωδικοποίησι σημαδιῶν

δ. Διάκρισι: νέες δημιουργίαι ποὺ δικαιολογοῦν νέα ἀναλυτικὴ καταγραφή

Δ'. Θεωρητικὴ ἔρευνα·

α. Ὀνομασίες τῶν ἤχων

β. Εἰσαγωγή τῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν

γ. Ἡ χρῆσι τῶν ὑφρο-διέσεων, ἢ ‘συστηματικὰ θέματα’

Ε'. Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία·

Ἐπιτροπὴ γιὰ μελέτη καὶ καθορισμὸ καὶ ἐπιβολὴ πορισμάτων, γιὰ κοινὴ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία τῆς Μουσικῆς.

*

Α'.

α. Συνοπτικὸ χρονικὸ. Ἡ σύγκλησι τῶν συσκέψεων.

§ Γιὰ τὴν ὑπόθεσι τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας τῆς Ψάλτικῆς Τέχνης, καὶ γιὰ ἄλλα παρεμφερῆ θεωρητικὰ θέματα, πραγματοποιήθηκαν τέσσερις συσκέψεις στοῦ γραφεῖο τοῦ Μακαριώτατου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστοδούλου, στὴν Ἱερὰ Ἀρχιεπισκοπὴ, μὲ πρωτοβουλία συγχλήσεως τοῦ ἰδίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὕστερα ἀπὸ μιὰ πρότασι τοῦ Πρωτοψάλτου κ. Χαριλάου Ταλιαδώρου σὲ μιὰ ἐπίσκεψή του στὸν Ἀρχιεπίσκοπο καὶ παράλληλο ἀτημα τοῦ προέδρου τῆς Ὀμοσπονδίας Συλλόγων Ἱεροψαλτῶν Ἑλλάδος Πρωτοψάλτου κ. Χρήστου Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος παρέστησε ὡς μέγα σχίσμα στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμο τὴν διαφορὰ ἐρμηνευτικῶν ἀπόψεων ἐπὶ τῆς Ψάλτικῆς, ὅπως διενεργεῖται κυρίως ἀπ' τὸν Πρωτοψάλτη κ. Λυκούργου Ἀγγελόπουλο καὶ ἄλλους συνεργάτες του ποὺ ψάλλουν κατὰ τὸν διο τρόπο καὶ διδάσκουν καὶ δημοσιεύουν βιβλία θεωρητικὰ, ἀπὸτοκα τῆς διδασκαλίας τοῦ μακαρίτου διδασκάλου Σίμωνος Καρᾶ. Καὶ τὸ ὄλο πρᾶγμα κορυφώθηκε καὶ ἀπλώθηκε μετὰ τὴν πραγματοποίησι τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου μὲ θέμα “Θεωρία καὶ Πράξι τῆς Ψάλτικῆς Τέχνης” ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ ὑποφαινόμενος Γρηγόριος Στάθης, καὶ πραγματοποιήθηκε ὁργανωμένο ἀπ' τὸ Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὸ τριήμερο 3-5 Νοεμβρίου 2000, στὴν Ἀθήνα. Κατὰ τὴν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ συνεδρίου ἐκδηλώθηκαν μὲ ἔντονο καὶ ἀνοικειο, κάποιες φορές, ὕφος οἱ ὑποβόσκουσες ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιρρήσεις καὶ ἀπαξιώσεις καὶ κατακραυγές κατὰ τοῦ Λυκούργου Ἀγγελοπούλου καὶ τοῦ ‘συστήματος’ τοῦ Καρᾶ, ὅπως λέγουν.

§ Μετά τὸ Συνέδριο οἱ ὀμοῖοι αὐτοὶ ἀμφισβητήτες, ἀπ' τὴν καθιερωμένη χορεία τῶν πρωτοψαλτῶν, δηλαδή ὁ κ. Ἰωάννης Καρμάνης, ὁ κ. Μανώλης Χατζημάρκος, ὁ κ. Βασίλειος Κατσιφῆς, καὶ οἱ Δημήτριος Ἰωαννίδης καὶ Ἰωάννης Δαμαρλάκης ἀπ' τὴν Κρήτη, προχώρησαν σὲ δημοσιεύματα στὸν ψαλτικὸ περιοδικὸ τύπο, μὲ παρανόηση παντελῆ τῶν γεγονότων στὸ Συνέδριο καὶ μὲ ἀσύστατες κατηγορίες καὶ κατὰ τοῦ προσώπου μου, ὅτι συνευδόκησα μὲ τὴν 'Καταίικη' παράταξη καὶ ἐμπόδισα τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση τῶν ψαλτῶν νὰ ποῦν καὶ νὰ κατακεραυνώσουν τοὺς 'Ἀγγελουπολικούς', ὅπως θεωροῦν αὐτοὶ τὰ πράγματα. Δὲν ἦταν τότε, καὶ φοβᾶμαι δὲν εἶναι ἀκόμη σὲ θέση νὰ κάνουν διάλογο μὲ ἐπιστημονικὸ λόγο, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ κατανοήσουν κάποια ἀδιαμφισβήτητα πράγματα καὶ νὰ τὰ παραδεχθῶν. Τὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύτηκαν καὶ κάποια ποὺ δὲν δημοσιεύτηκαν, τὰ ἔστειλαν στὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ. Βαρθολομαῖο, τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χριστόδουλο, σὲ ὅλους τοὺς Μητροπολίτες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, σὲ Ἰπουργοὺς, σὲ Μουσικολόγους καὶ δὲν ξέρω σὲ ποιούς ἄλλους. Καὶ μὲ τὴν ἀναγραφή σ' ἓνα φάκελο τοῦ ὀνόματός μου καὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ σπιτιοῦ μου, χωρὶς κανένα διαβιβαστικὸ σημεῖωμα, τὰ κοινοποίησαν καὶ σὲ μένα.

§ Ἐκρίνα πὼς δὲν ἔπρεπε ν' ἀπαντήσω σὲ τέτοιου εἴδους συμπεριφορά, παρ' ὅλο ὅτι μοῦ διαμηνύθηκε σχετικὰ ἀπὸ ἀρμόδιες πλευρές. Ἐτοίμασα τὸ "Χρονικὸ καὶ τὰ Πορίσματα" τοῦ Συνεδρίου τὰ ὁποῖα παρέδωσα καὶ δημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ Ἐκκλησία, στὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου 2001. Στὸ κείμενο αὐτό, τὴν ἀρμόδια καὶ υπεύθυνη ἀπάντηση, περιέχονται καὶ δύο παράγραφοι σχετικὲς μὲ τὶς αἰτιάσεις αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, μὲ πνεῦμα μουσικολογικῆς καὶ συνεδριακῆς παιδαγωγίας.

§ Ἡ κατάσταση, λοιπόν, αὐτὴ περὶ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ποὺ παρουσιάστηκε ὡς ἐπικίνδυνη τάση καὶ 'σχίσμα' καὶ 'αἵρεση' στὸν ἱεροψαλτικὸ κόσμον, κορυφώθηκε καὶ μὲ τὴν προσφυγὴ στὰ δικαστήρια ἐκ μέρους τοῦ κύκλου τοῦ κ. Λυκούργου Ἀγγελουποῦλου καὶ τοῦ κ. Γεωργίου Κωνσταντίνου, συγγραφέως καὶ ἐκδότου ἐνὸς Θεωρητικοῦ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, τὸ ὁποῖο πολὺ κατέκριναν οἱ ἀμφισβητήτες καὶ μὲ ἄκοιμφες ἢ καὶ ὑβριστικὲς φράσεις δήλωσαν καὶ ἔγραψαν ὅτι πρέπει νὰ 'καῖ' αὐτὸ τὸ βιβλίον. Ἡ δικαστικὴ ἀγωγή στρέφεται κατὰ τῶν κυρίων Β. Κατσιφῆ καὶ Δ. Ἰωαννίδου, Μανώλη Χατζημάρκου καὶ Χρήστου Χατζηνικολάου, καὶ ζητεῖται ἓνα ὑπέρογκο ποσό, πολλῶν ἑκατομμυρίων δραμῶν ἀπ' τὸν καθένα γιὰ τὴν ἠθικὴ ζημία ποὺ προκάλεσαν.

§ Μπροστὰ σ' αὐτὴν τὴν τροπὴ τῶν πραγμάτων ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ἔκρινε καλὸ νὰ συγκαλέσει σὲ εἰδικὴ σύσκεψη, σὲ πρώτη φάση, τὸν κ. Ταλιαδῶρο, ὁ ὁποῖος ἔθεσε ὅρο νὰ παρευρίσκομαι κι ἐγώ, τὸν κ. Ἀγγελόπουλο, καὶ τὸν κ. Χατζηνικολάου, ὁ ὁποῖος ἔφερε καὶ τὸν Γραμματέα τῆς Ὀμοσπονδίας κ. Παναγιώτη Μαρούλη.

§ Σ' αὐτὴν τὴν πρώτη σύσκεψη, 27 Μαρτίου 2001, ἔγινε μιὰ πρώτη προσπάθεια ἐνοπίσεως καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ θέματος στὶς πραγματικὲς του διαστάσεις. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ εἰσαγωγὴ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ποὺ φανέρωσε τοὺς λόγους τῆς συγκλήσεως αὐτῆς τῆς συσκέψεως καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του μαζὶ γιὰ τὰ ψαλτικὰ πράγματα, ὁ λόγος πέρασε στὴν ταπεινότητά μου, γιὰ μιὰ πρώτη ἀποτίμησή. Εἶπα, - ὁ κ. Μαρούλης κρατοῦσε κάποιες σημειώσεις γιὰ Πρακτικὰ, 'ὅτι τὸ θέμα ἔχει κυρίως ἐρμηνευτικὲς διαστάσεις τῆς σημειογραφίας κατὰ τὴν ψαλμωδῆσιν ἀπ' τοὺς ψάλτες· ὅτι ἡ γνώση τῆς σημειογραφίας στὴν πρωτότυπη μορφή καὶ στὶς πρώτες ἐξηγήσεις τῆς εἶναι ὁ βασικὸς ὁδηγός, νὰ δοῦμε δηλαδή τί ἐξήγησαν οἱ τρεῖς διδάσκαλοι καὶ τί ἄφησαν ἀνεξήγητο, τὸ ὁποῖο ἂν γνωρίζουμε καὶ ἐξηγοῦμε ἐμεῖς σήμερα, δὲν σημαίνει ὅτι παραβιάζουμε τὴν Νέα Μέθοδο· ὅτι στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοσή τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου πρέπει νὰ διακρίνουμε τί ὑπαγορεύεται ἀπ' τὴν σημειογραφία νὰ ἀποδίδουμε καὶ τί ὁ κάθε ψάλτης προσθέτει, πέρα ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία, κι ἂς θεωρεῖ αὐτός ὅτι ἀποδίδει σωστὰ τὴν σημειογραφία, κι ἂς επικαλεῖται τὴν ὅποια στερρὴ παράδοσή τοῦ ὁποῖου δασκάλου του· ὅτι, ὅταν πρόκειται γιὰ ἐρμηνευτικὲς ἀποδόσεις, ποὺ σαφῶς δὲν ὑπαγορεύονται ἀπ' τὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ τὴν παράδοσή, δὲν πρέπει νὰ θεωροῦμε τίς μὲν ἀποδόσεις τῶν μὲν ψαλτῶν ὀρθές, καὶ τίς ἄλλες τῶν ἄλλων ψαλτῶν ἢ τῶν 'ἐπιστημόνων' 'μὴ ψαλτῶν', ὅπως κατηγοροῦν οἱ ὀλιγομαθεῖς ἢ καὶ ἀδαεῖς σὲ βάθος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης τῆς Ψαλτικῆς, μὴ ὀρθές· καὶ ὅτι ἄρα δὲν ὑπάρχει μέγα χάσμα, καὶ δύο ὄχθες, καὶ δύο παρατάξεις, ἀλλ' ὅτι χρειάζεται γνώση, γνώση, γνώση'. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος κατενόησε τὸ πρᾶγμα.

§ Ὁ κ. Ταλιαδῶρος ἤθελε νὰ πῆ αὐτὰ ποὺ ἤθελε νὰ πῆ στὸν κ. Ἀγγελόπουλο, καὶ τὰ εἶπε· ὅτι, 'ποῦ τὰ βρήκατε αὐτὰ· εἶναι τοῦ Καρᾶ, ὁ ὁποῖος ἄνθρωπος δὲν ἦταν ψάλτης, ὅτι νὰ τὰ σταματήσετε, νὰ ψάλετε ἐσεῖς ὅπως θέλετε, δική σας ὑπόθεση, ἀλλὰ νὰ μὴ τὰ διδάσκετε· ἓνα εἶναι τὸ σύστημα, τὸ τῆς Νέας Μεθόδου καὶ δὲν χρειάζεται τίποτε ἄλλο'. Πάνω σ' αὐτὰ εἶπε καὶ ὁ κ. Χατζηνικολάου ὅτι 'τὸ πρᾶγμα ἔχει διαστάσεις, ἐπειδὴ αὐτοὶ δικτυώθηκαν καὶ τὰ βιβλία τους προωθοῦνται μέσω τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας σὲ ὅλα τὰ Σχολεῖα· ὅτι οἱ περισσότεροι δάσκαλοι τῆς Μουσικῆς ἔχουν μπόλιαστῆ μ' αὐτὴν τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν καὶ διδάσκουν ἔτσι·

ὅτι ὑπάρχει ἀπόγνωση στὰ παιδιὰ πού λένε ὅτι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε, κι ὅτι ὅλες αὐτές οἱ διαπιστώσεις ἔρχονται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐλληνικῆς ἐπικράτειας'. Ὁ κ. Ἀγγελόπουλος ἀπ' τὴ μεριά του ἄρχισε νὰ ἀμύνεται μὲ εὐθείες ἐρωτήσεις πρὸς τὸν κ. Ταλιαδῶρο· δηλαδή, 'πῶς ψάλλεις ἐσύ, πού ἔμαθες ψαλτικά; ὅταν ψάλλεις ψάλλεις ἀκριβῶς ὅπως τὸ ἔλεγε ὁ διδάσκαλός σου ἢ βάζεις καὶ προσωπικὴ ἐρμηνεία; Αὐτὸ κάνω κι ἐγώ, εἶπε προσπαθῶ νὰ ἀποδώσω τὰ σημάδια, τὰ διαστήματα, γενικὰ τὴν ἔκφραση, κατὰ πῶς τὰ θεωρητικά, ὄχι ὁ Σίμων Καρᾶς, ἀλλὰ ὁ Χρῦσανθος λέγει καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881. Τὴ διάβασες, κ. Ταλιαδῶρε, αὐτὴν τὴν "Στοιχειώδη διδασκαλία;" καὶ λέγει ἐτοῦτο κι ἐκεῖνο καὶ τὰ ἄλλα· καὶ τὰ ἀπηχῆματα, ἐπειδὴ ἔγινε σχετικὸς λόγος, κι αὐτὰ διδάσκονται στὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου· καὶ οἱ ἔλξεις, κι αὐτές προσδιορίστηκαν στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ 1881' ...

§ Ἡ ὥρα εἶχε περάσει· ὁ κ. Ταλιαδῶρος ξαναεἶπε πῶς 'πρέπει νὰ τὰ ἀφήσετε αὐτὰ καὶ νὰ ἀκολουθεῖτε τοὺς ψάλτες πού ἀνάλωσαν τὴ ζωὴ τους ψάλλοντας ὅπως παρέλαβαν, καὶ θὰ εἰρηνεύσουμε ὅλοι. Αὐτὸ τὸ παιδί τὸν Γεώργιο Κωνσταντίνου νὰ τὸν φέρουμε ἐδῶ νὰ μᾶς πεῖ γιατί γράφει αὐτὰ πού γράφει καὶ νὰ μᾶς ψάλλει ὁ ἴδιος αὐτὰ πού γράφει· δὲν ψάλλονται σᾶς λέω. Νὰ ρθῆ ἐδῶ νὰ τὸν ἐξετάσω ἐγώ'. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀφορμὴ ἀποφασίστηκε νὰ διευρυνθῆ ἡ Ἐπιτροπὴ μέχρι τὸν ἀριθμὸ δώδεκα καὶ νὰ συσχεφθοῦμε πάλι τὴν 25 Ἀπριλίου. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε, σὲ δική μου παρατήρηση καταληκτικῆρια ὅτι τὸ θέμα εἶναι ἐπιστημονικὸ στὴν οὐσία του, 'νὰ παρακληθῆ ὁ κύριος καθηγητής, ὁ κ. Στάθης, νὰ μᾶς κάνει μιὰ εἰσήγηση σχετικὴ νὰ διαφωτισθοῦμε ὅλοι γιὰ τίς διαφορὲς πτυχές τῆς ἐρμηνευτικῆς προσεγγίσεως τῆς σημειογραφίας'. Εὐχαρίστως ἀποδέχθηκα καὶ εἶπα ὅτι θὰ ἐτοιμάσω σὲ φωτοτυπίες δύο παραδείγματα, στὴν πρωτότυπη σημειογραφία καὶ σὲ διαδοχικὲς ἐκτυπώσεις μέχρι σήμερα, ὅπου θὰ φαίνονται οἱ ἀλλαγές. Τὰ παραδείγματα θὰ εἶναι ὁ εἰρμός "Πεποικιλμένη" καὶ τὸ "Κύριε ἐκέκραξα" σὲ ἀ' ἤχο. Οἱ ἄλλοι μουσικῶτατοι πού προτάθηκαν ἦταν οἱ κύριοι: Ἰωάννης Ἀρβανίτης, Ἀλυγιζάκης, Ἀχιλλέας Χαλδαιάκης, Δημήτριος Νεραντζῆς, Γεώργιος Ἀγγελινάρας, Ἰωάννης Ἀρβανίτης, Γεώργιος Κωνσταντίνου, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, καὶ ὕστερα ἀπὸ δική μου πρόταση καὶ κάποιος ἀπ' τὸν «Σύλλογο πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς», ὁ κ. Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, ἐφ' ὅσον οἱ ἀναφορές μας εἶναι καὶ στὸ θεωρητικὸ ἔργο τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ.

§ Τὸ σύντομο χρονικὸ, γιὰ τὴν προῖστορία τοῦ θέματος καὶ τὴν πρώτη προσπάθεια ἐντοπισμοῦ του στὶς πραγματικὲς διαστάσεις του κατὰ τὴν πρώτη σύσκεψη μὲ σχετικὴ φόρτιση, τελειώνει ἐδῶ. Οἱ τρεῖς ἄλλες πολὺωρες συσκέψεις πού πραγματοποιήθηκαν μὲ διευρυμένη τὴν ομάδα, - ἀπουσίασε λόγω ἀδυναμίας του νὰ ἀνταποκριθῆ ὁ κ. Γ. Ἀγγελινάρας, ἔγιναν τὶς ἡμερομηνίες 25/4, 1/6 καὶ 22/6/2001, πάντοτε στὸ γραφεῖο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου στὴν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ. Κατὰ τὴν τελευταία σύσκεψη ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος ἀνέθεσε στὴν μουσικολογικότητά μου τὴν σύνταξη τῆς παρούσης Εἰσηγήσεως γιὰ τὴν σύσκεψη τῆς 18 Σεπτεμβρίου 2001. Καὶ θὰ ἀποφασισθῆ ἡ περαιτέρω ἐνασχόληση μὲ τὸ προκείμενο θέμα.

β. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφή γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς ἀναπτύξεως

§ Γραπτὲς εἰσηγήσεις κατέθεσαν καὶ ἀνέγνωσαν κατὰ τίς συσκέψεις οἱ: Γρ. Θ. Στάθης, Χαρίλαος Ταλιαδῶρος, Μανώλης Χατζημάρκος, Ζάχος Νικολέρης, Δημήτριος Νεραντζῆς, Χρῆστος Χατζηνικολάου, Γεώργιος Κωνσταντίνου (ἡχητικὰ δείγματα καὶ καταγραφή μαγνητοφωνήσεων), Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, Λυκοῦργος Ἀγγελόπουλος.

§ Ὅλοι συνεχίστησαν τίς διαφορὲς εἰσηγήσεις, σὲ μικρὸ μᾶλλον βαθμὸ. Ἦταν φανερό ὅτι ἡ εἰδικὴ καὶ διεξοδικὴ συζήτηση γιὰ τὴν πληθώρα τῶν λεπτομερειῶν πού θίχτηκαν, δὲν ἦταν ἐφικτὴ. Οἱ Κωνσταντίνου καὶ Ἀρβανίτης, πού δὲν παρουσίασαν εἰδικὴ γραπτὴ εἰσήγηση, ἔκαναν προφορικὴ ἀνάπτυξη τῶν ἀπόψεών τους. Διάλογος ἐντονος ἔγινε κατὰ διαστήματα μεταξύ τοῦ Πρωτοψάλτου κ. Ταλιαδῶρου καὶ τῶν κκ. Κωνσταντίνου καὶ Ἀγγελοπούλου.

*

Β'.

Καταγραφή τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκτίμηση

α. Τὴν μία τάση συνθέτουν οἱ ἐγκαλοῦντες γιὰ αὐθερεία κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς, Πρωτοψάλτης κ. Χ. Ταλιαδῶρος, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Μανώλης Χατζημάρκος καὶ ὁ Πρωτοψάλτης κ. Χρῆστος Χατζηνικολάου, ἐνεργῶν καὶ ὑπὸ τὴν συνδικαλιστικὴν ιδιότητα τοῦ Προέδρου τῆς ΟΜ.Σ.Ι.Ε. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ὀμοσπονδίας κ. Π. Μαρούλης περισσότερο ἡκροᾶτο. Ὁ Πρωτοψάλτης κ. Ζ. Νικολέρης

μέ το υπόμνημά του εξέθεσε τις απόψεις του, που υπεραμύνονται την παραδεδομένη διδασκαλία, και κατά τοῦτο ἐμμέσως εἶναι κατά τῶν ἐγκαλουμένων. Τονίζεται ἀπό μέρους τους ἐμμονή στήν ‘ἀκλινη’ ψαλτική παράδοση, ὅπως οἱ ὄιοι τήν ἐννοοῦν.

β. Οἱ ἐγκαλούμενοι εἶναι βασικά δύο, ὁ Πρωτοψάλτης κ. Δ. Ἀγγελόπουλος, καί ὁ κ. Γεώργιος Κωνσταντίνου, συγγραφεύς καί ἐκδότης σχετικοῦ Θεωρητικοῦ μέ τίτλο “Θεωρία καί Πράξη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς” (Ἀθήνα 1997 καί 1998), πού περιέχει τις ‘αἰθαιρεσίες’. Ἐγκαλούμενο εἶναι καί ὄλο τὸ ‘σύστημα τοῦ Σίμωνος Καρᾶ’. Ὁ κ. Ἀναστάσιος Φωτόπουλος, παρ’ ὄλο ὅτι δὲν παρίστατο ὡς ἐπίσημος ἐκπρόσωπος τοῦ “Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς”, εἶχε λόγο ἀπαντητικό. Ὁ κ. Ἰωάννης Ἀρβανίτης δὲν ἐγκαλεῖται εὐθέως, ἀλλ’ ὡς προσκείμενος στήν περὶ τὸν Ἀγγελόπουλο ομάδα καί τὰ αὐτὰ πρεσβέων, κατά τις συσκέψεις τοποθετήθηκε σ’ αὐτήν τήν ομάδα. Καί οἱ ἐγκαλούμενοι, κατά δίκαιο μέτρο, ἐγκαλοῦν τοὺς ἐγκαλοῦντας αὐτοὺς γιὰ ἀνεπίγνωστη αἰθαιρεσία καί ὡς πρὸς τήν ἀναλυτικὴ σημειογραφικὴ καταγραφή καί ὡς πρὸς τήν ἀπόδοση τῶν ψαλμάτων.

§ Ἀνάμεσα ἀπ’ τις δυὸ αὐτὲς σαφεῖς τάσεις εὐρίσκονται οἱ κύριοι Γρηγόριος Στάθης, Ἀντώνιος Ἀλυγιάκης καί Ἀχιλέας Χαλδαιάκης, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τήν ιδιότητα τῶν πανεπι-στημιακῶν διδασκάλων, ὅπως καί ὁ κ. Ἰωάννης Ἀρβανίτης, γνώστες καί τῆς θεωρίας καί τῆς πράξεως, - παρὰ τις ἀδικες καί ὑποτιμητικὲς προσβολὲς ἀπ’ τοὺς ψάλτες - , ἐκριναν ὅτι τὸ ὄλο πρᾶγμα χρήζει περαιτέρω ἐρεύνης, πρὸς ἀποσαφήνιση πολλῶν πτυχῶν του, ὅτι καί ἡ τέχνη εἶναι ἐλεύθερη, ἀλλ’ ὅτι καί ἡ ἐπιστήμη δὲν μένει σὲ στεγανά: πάντοτε προέχει ἡ ἔρευνα γιὰ ἀναθεωρήσεις καί βελτιώσεις. Ὁ Γρ. Στάθης, μέ τήν πρώτη γραπτὴ εἰσήγησή του στήν συζήτηση, εἰδικά γιὰ τήν ἱστορία τῆς χρήσεως τῶν συγκεκριμένων ἐκφραστικῶν σημαδιῶν, κατέδειξε τήν παράλληλη χρήση τῶν σημαδιῶν μέ τήν διδασκαλία τῆς Νέας Μεθόδου πού τὰ ἀπέκλεισε, καί τήν ἀναγκαιότητα τῶν σημαδιῶν αὐτῶν, κυρίως γιὰ λόγους κωδικοποιήσεως συγκεκριμένων μελισμῶν ἢ κωδικοποίηση ἐγγυᾶται τήν διατήρηση τῆς παραδόσεως καί συγχρόνως εἶναι κριτὴς τῶν νεωτερισμῶν, καί μάλιστα τῶν ἐκφραστικῶν αἰθαιρεσιῶν, πού πάντοτε εὐτελιζοῦν τήν τέχνη. Ὁ Πρωτοψάλτης κ. Δ. Νεραντζῆς, ὅπως ἐξάγεται ἀπ’ τήν γραπτὴ εἰσήγησή του καί τις παρεμβάσεις του, κινεῖται σ’ αὐτὸν τὸν χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρήσεως τῆς ἐρμηνευτικῆς στήν Ψαλτικῆ, μέ συνεπίκουρο γνώμονα καί τήν προφορικὴ παράδοση.

*

Γ’.

Τὸ θέμα, καθαυτό:

§ Τὸ θέμα, στήν ἐπιφανειακὴ του ὄψη, μοιάζει ἀπλό: πρόκειται γιὰ τήν ψαλτικὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῆς Νέας Μεθόδου, πού ὡς γνωστὸ προέκυψε ὡς τρίτος σταθμὸς στήν ἐξέλιξη τῆς σημειογραφίας, στὸν περίβολο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Κωνσταντινούπολη, καί ἐγκαινιάσε τήν τέταρτη περίοδο, “τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, 1814 μέχρι σήμερα”. Κάτω ὅμως ἀπ’ τήν ἐπιφάνεια αὐτὴ εἶναι ὄλη ἡ προηγούμενη ἀδιάκοπη φωνητικὴ καί σημειογραφικὴ παράδοση τῆς Ψαλτικῆς, καί μάλιστα τῆς τρίτης περιόδου, “τῆς μεταβατικῆς ἐξηγητικῆς, 1670 - 1814”, τήν ὁποία παρέλαβαν καί συστηματοποίησαν σὲ τελικὴ ἀναλυτικὴ μορφή οἱ τρεῖς Δάσκαλοι τῆς Νέας Μεθόδου, Χρῦσανθος - Γρηγόριος - Χουρμούζιος. Ἡ χειρόγραφη παράδοση καί ἡ γνώση ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς περιόδου ἀποτελεῖ καί τὸν ἔλεγχο τοῦ τί ὁρθῶς ἐξηγήθηκε σὲ τελικὴ μορφή καί καταγράφηκε ἀναλυτικά, τί παραλείφθηκε ἀπ’ τοὺς τρεῖς δασκάλους καί γιατί, καί ποιὲς ἐκφραστικὲς ἰδιαιτερότητες κάποιων σημαδιῶν ἐνοποιήθηκαν καί ἀποδόθηκαν μόνο μέ μία ἐκφραστικὴ ἐκδοχὴ καί ἐρμηνεία, σὺν καί κατά τήν παράδοση συγκεκριμένου δασκάλου, ἀκόμα ποιὰ ἐκφραστικὰ ἢ χειρονομικὰ σημάδια καί οἱ ὄιοι οἱ τρεῖς δάσκαλοι καί οἱ σύγχρονοί τους χρησιμοποίησαν κατά τήν ἀρχὴ τῆς ἐξηγητικῆς δραστηριότητος καί ποιὰ διατήρησαν ἢ ἐγκατέλειψαν ὕστερα ἀπὸ κάποια χρονικὴ περίοδο.

§ Καί πρέπει νὰ τονισθῆ, γιὰ νὰ κατανοηθῆ, ὅτι οἱ μεταρρυθμιστὲς τρεῖς δάσκαλοι ἀπευθύνονταν σὲ ὁμοτέχνους ψάλτες καί δασκάλους τῆς μουσικῆς τῆς ἐποχῆς τους, πού κι ἐκεῖνοι, ὅπως αὐτοί, γνώριζαν τήν τρέχουσα τότε συνοπτικὴ σημειογραφία καί μπορούσαν νὰ ἀναπληρώνουν τις τυχὸν ἐλλείψεις τῆς ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, καί μπορούσαν νὰ ἀναλύουν τις συνοπτικά, πολλὰς φορές, καταγραμμένες ὄιες θέσεις, πού τις κατέγραψαν ἀναλυτικά καί οἱ τρεῖς δάσκαλοι τουλάχιστον μιὰ φορά, ὅταν τις πρωτοσυναντοῦσαν σὲ μελοποιήματα πού ἐξηγοῦσαν. Τὸ ὄιο μπορούσαν οἱ σύγχρονοι μέ τοὺς τρεῖς δασκάλους τότε ψάλτες νὰ διακρίνουν τις διαφορετικὲς ἐκφραστικὲς λεπτομέρειες πού παρασῆμαιναν τὰ σημάδια, πού δὲν διατήρησαν οἱ τρεῖς δάσκαλοι, καί νὰ τις ἀποδίδουν κατά τήν ψαλτικὴ ἐρμηνεία τους. Αὐτὴ ἢ κάποια ἀσάφεια, ὡς πρὸς τήν

έκφραση, που άφησαν οι τρεις δάσκαλοι, εύρισκε τις συγκεκριμένες όρθες λύσεις άπ' την προφορική ψαλτική παράδοση. "Όσο όμως ό καιρός περνούσε και ή παλαιά γενεά τών ψαλτών εξέλειπε, τόσο και ή γνώση τής όρθής ψαλτικής παραδόσεως, που άπέρρεε κι άπ' την παλαιά σημειογραφία, άτονούσε και έπασχε, και πάσχει και συμβάλλει σέ 'κατά βούληση σαφηνισμό' άπ' τόν κάθε αυτόκλητο 'άθθεντικό' ψάλτη ή διδάσκαλο, κι έπομένως και σέ 'κατά βούληση άπόρριψη' αυτών τών έκφραστικών άπόψεων.

§ Τό θέμα, άκόμα, πρέπει νά προσδιορισθή στό μελοποιητικό έργο τών διδασκάλων τής πρό του 1814 έποχής πρός τά πίσω, που άποτελεί και τό μέγα κληρονόμημα τής Ψαλτικής Τέχνης, τό γραμμένο πρωτοτύπως σέ συνοπτική σημειογραφία και έξηγημένο μετά και καταγραμμένο με την αναλυτική σημειογραφία τής Νέας Μεθόδου. Η οποιαδήποτε έρμηνευτική προσέγγιση αυτού του έργου τής Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής, μέχρι τό 1814, περιόδου πρέπει νά γίνεται με κριτικό πνεύμα, και άρα γνώση τών πηγών, για νά διασφαλίζεται ή γνώση και άθθεντική παράδοσή του. Άλλοιώς πρόκειται για διασκευή και παραχάραξη και άλλοίωση τών έπινύμων έργων, που ούτε οι δημιουργοί του τό παρέδωσαν έτσι ούτε ή σημειογραφική του πρωτότυπη καταγραφή ύπαγορεύει τέτοια παραμόρφωση. Και έπειδή τά μελοποιηήματα αυτών τών διδασκάλων, που οι περισσότεροι υπήρξαν Πρωτοψάλτες και Λαμπαδάριοι τών πατριαρχικών αναλογίων, άποτελούν την βασική ψαλτική παράδοση και αυτά διαδόθηκαν με τις πρώτες εκδόσεις και τις επανεκδόσεις, είναι πρόδηλο ότι αυτά άποτελούν πρωτίστως και τό μέλημα τής όρθής και πιστής αποδόσεώς τους, με την αναλυτική σημειογραφία τής Νέας Μεθόδου. Είναι ό έντεχνος και γραπτός μουσικός πολιτισμός μας, κτήμα όλων μας, και πρέπει νά τόν σεβόμαστε άπολυπραγμόνητα.

§ Η δια διευκρίνηση κατά την έρμηνεία τής σημειογραφίας άφορά και στά πρωτότυπα συνθέματα τών διδασκάλων μετά τό 1814, που έγραψαν κατά τόν τρόπο τών παλαιών διδασκάλων, και άρα χρησιμοποιήσαν και χρησιμοποιούν τά δια σημειογραφικά και ψαλτικά μορφώματα.

§ Σχηματικά, ύπάρχουν τέσσερεις κατηγορίες, σέ δημοσιευμένα βιβλία ή και διδακτικά χειρόγραφα έγχειρίδα, χρήσεως τής αναλυτικής σημειογραφίας.

α. Η Νέα Μέθοδος, ως παραδόθηκε

§ Τά πρωτόγραφα χειρόγραφα τών τριών διδασκάλων και τών πρώτων μαθητών τους, καθώς και τών συγχρόνων άγιορειτών έξηγητών διδασκάλων, κυρίως Ματθαίου Βατοπεδινού - Νικολάου Δοχειαρίτου - Ίωάσαφ Διονυσιάτου, και τά πρώτα έντυπα μουσικά βιβλία στό Βουκουρέστι (τό 1820) και τό Παρίσι (τό 1821) και στη συνέχεια, άπ' τό 1824 στην Κωνσταντινούπολη, σώζουν και παραδίδουν την άθθεντική, με μικρές διαφορές κατά τό πέρασμα τών χρόνων, αναλυτική σημειογραφία τών δύο άπ' τους τρεις διδασκάλους, του Γρηγορίου και του Χουρμουζίου, ή όποια δέν είναι ταυτόσημη σέ λεπτομέρειες. Ο Γρηγόριος είναι πιο συντηρητικός, ένω ό Χουρμουζίος είναι πιο αναλυτικός. Αναλυτικότεροι άκόμα είναι οι άγιορείτες έξηγητές και κυρίως ό Νικόλαος Δοχειαρίτης. Τό πρᾶγμα έχει μεγάλο ένδιαφέρον και δείχνει άκριβώς την πολυειδεια στην έρμηνευτική άπόδοση τής σημειογραφίας. Και ό λόγος εδώ γίνεται για τά ίδια μέλη τών παλαιών διδασκάλων, πως τά έξηγούν και τά καταγράφουν αναλυτικά οι δάσκαλοι έξηγητές, διαφοροτρόπως και μιά, και δύο, και τρεις και περισσότερες έρμηνευτικές εκδοχές. Και κάποιες άπ' αυτές δέν δικαιολογούνται και δέν ύπαγορεύονται άπ' την πρωτότυπη σημειογραφία.

β. Η Νέα Μέθοδος, με αναλυτική έρμηνεία

§ Άπ' τό 1850 και μετά κάποιες επανεκδόσεις παλαιότερων μουσικών βιβλίων εισάγουν διαφορετική σημειογραφική άνάλυση σέ συγκεκριμένες "θέσεις" μελών, κατά παράβαση τών καθιερωμένων με την πρώτη και άθθεντική αναλυτική σημειογραφία τών τριών διδασκάλων και παρεισάγουν και πολλές φθορές για μετατροπή τών σαφώς διατονικών τετραχόρδων κάποιων θέσεων σέ χρωματικά ή, σπανιώτερα, σέ έναρμόνια. Τέτοιες φθορές δέν τις ήθελε ό δημιουργός μελοποιός και δέν τις έχει ή πρωτότυπη σημειογραφία και δέν τις έβαλαν στην έξήγησή τους οι τρεις δάσκαλοι. Η εισαγωγή, έπομένως, και τών διαφορετικών έρμηνειών - αναλύσεων και τών χρωματικών φθορών, συνιστά παράβαση και παραχάραξη τής πρωτότυπης μελωδίας, και άποτελεί, βέβαια, την έπιβολή προσωπικών έρμηνειών του τάδε ή τάδε 'μουσικολογιώτατου' ψάλτου ή μουσικοδιδασκάλου, εκδότου τών συγκεκριμένων επανεκδόσεων. Διαμαρτυρίες έγέρθηκαν, σοβαροί μουσικοδιδες ψάλτες ανέλαβαν νά επανεκδώσουν βιβλία πάλι άπ' τά άθθεντικά χειρόγραφα του Γρηγορίου και του Χουρμουζίου, και άπ' τόν πατριαρχικό περίβολο προωθήθηκε ή έκδοση με την Πατριαρχική σφραγίδα, για την γνησιότητα τής ψαλτικής και σημειογραφικής παραδόσεως. Η προσαγωγή πληθώρας συγκεκριμένων

μαρτυριῶν δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. “Ολοι, ὥστόσο, μπορούν νὰ τὸ διαπιστώσουν αὐτὸ τὸ γεγονός με ἀπλὴ παραβολὴ τῶν αὐτῶν μελῶν σὲ δυὸ - τρεῖς διαφορετικὲς ἐκδόσεις τους.

§ Τὸ πρᾶγμα παίρνει τὴν μορφὴ ἀπειλητικῆς λαίλαπας στὶς πιὸ πρόσφατες ἐκδόσεις βιβλίων τῆς Ψαλτικῆς με τὴν χρῆση ἀναλυτικώτατης σημειογραφίας, καταγραφῆς τῶν φωνητικῶν ἰδιαιτεροτήτων τῶν ἐκδοτῶν τους, τόσο πού δὲν ἀναγνωρίζεις πιά τὴν πρωτότυπη σύνθεση, ἂν πρόκειται γιὰ συγκεκριμένη ἐπώνυμη παλαιοῦ δασκάλου σύνθεση, κι ὅταν αὐτὸ ἀναγράφεται στὴν ἐπιγραφὴ κι ὅταν δὲν ἀναγράφεται. Δηλαδή· λέγεται “Κεκραγάριον, Πέτρου Πελοποννησίου”, καὶ δὲν ἔχει σχεδὸν καμιά σχέση με τὸ παραδεδομένο εἶτε με τὴν πρωτότυπη σημειογραφία τοῦ 1770 εἶτε με τὴν ἀναλυτικὴ κατὰ τὴν αὐθεντικὴ ἐξήγηση τῶν τριῶν διδασκάλων Κεκραγάριο τοῦ μακαρίτου Πέτρου Πελοποννησίου. Ἡ, δὲν ἀναγράφεται ὅτι εἶναι σύνθεση τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου· ἀπλᾶ “Κεκραγάριον, ἦχος τὰδε”, ἀλλὰ ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐκδότου ὡς καὶ τοῦ μελοποιῦ τοῦ, γιὰ παράδειγμα, Ἀναστασιματαρίου, σὲ κάνει νὰ ὑποθέσεις ὅτι εἶναι πράγματι σύνθεση τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ. Δὲν εἶναι ὅμως· πρόκειται πάλι γιὰ παραμόρφωση καὶ μελικὴ παραφόρτωση τοῦ Κεκραγαρίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου. Κι εἶναι εὐκόλο ν’ ἀναπηδῆσει τὸ ἐρώτημα· ‘μήπως αὐτὴ ἡ ψαλτικὴ ἐκδοχὴ εἶναι ὠραιότερη ἀπ’ τὸ πρωτότυπο μέλος; Μπορεῖ, πράγματι, με τὰ σημερινὰ αἰσθητικὰ δεδομένα, νὰ ἀρέσει περισσότερο αὐτὴ ἢ καὶ κάποιες ἄλλες ἀπ’ τίς πολλὲς πού μπορεῖ νὰ υπάρξουν - πολλὲς; ὅσες σχεδὸν καὶ οἱ ψάλτες μας! Τὸ θέμα εἶναι ὅτι δὲν εἶναι τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, κι ἔτσι συνευδοκοῦμε ὅλοι στὴν ἀλλοίωση καὶ παραχάραξη τῆς παραδόσεώς μας. Καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν ἔχει σταματημὸ καὶ πορεύεται στὸν γκρεμὸ.

§ Καὶ ἐγείρεται τὸ κύριο καὶ πολύπτυχο ἀμείλικτο ἐρώτημα· ‘Ποιὸς ἐπιτρέπει αὐτὴν τὴν ἀσυδοσία στὴν ἀναλυτικώτατη, με προσωπικὰ φωνητικὰ καμώματα, σημειογραφία τῶν κλασσικῶν μελῶν; Μὲ ποιά ἱστορικὴ καὶ σημειογραφικὴ καὶ μορφολογικὴ γνώση γίνεται αὐτὴ ἡ ἐρμηνευτικὴ παρέμβαση σ’ ἓνα κλασσικὸ μέλος πού τοῦ ἀλλοιώνει τὴν μορφή; Ἐν ὀνόματι ποιᾶς ἀδιαμφισβήτητη ὀρθῆς προφορικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως αὐθαιρετοῦν κάποιοι Πρωτοψάλτες μας, ὅταν γνωρίζουμε, καὶ πρέπει νὰ ὑποπτεύουν καὶ οἱ ὄιοι, ὅτι τὸ διὸ πρᾶγμα “ὁ εἷς διδάσκαλος τῆς αὐτῆς τέχνης τὸ λέγει ἀλλέως καὶ ἕτερος ἀλλέως”; {Ἀπόστολος Κώνστα Χίος}. Ἡ ἀδιάκοπη προφορικὴ ψαλτικὴ παράδοση εἶναι θησαύρισμα τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, ὡς τίς μέρες μας, με ἀλληλοδιάδοχη σειρὰ σοβαρῶν ψαλτῶν. Πρέπει ὅμως νὰ περιχαράκωνεται με θεωρητικὴ γνώση γιὰ νὰ μὴν ἐκτρέπεται καὶ ἐκπίπτει σὲ εὐτελεῖ ψαλτικὰ καμώματα. Τώρα περισσότερο ἀπὸ ἄλλη φορὰ, στὴν πλημμυρίδα τῶν παντοίων ἀπὸ παντοῦ ὀλόγυρά μας ἀκουσμάτων με συγκεκριμένα διαστήματα, δηλαδὴ μοναχὰ τόνους καὶ ἡμιτόνια, καὶ με τὴν ραστώνη καὶ ὀλιγωρία νὰ μάθουμε σωστὰ καὶ διατηρήσουμε ὅσα μᾶς παρέδωσαν οἱ πατέρες μας καὶ ὅσα καλὰ ἀκόμα διατηροῦν, μετὰξὺ τῶν δικῶν τους φωνητικῶν καμωμάτων, οἱ σεβαστοὶ σύγχρονοι Πρωτοψάλτες μας, τώρα χρειάζονται αὐτοὶ οἱ γνήσιοι φορεῖς τῆς αὐθεντικῆς ψαλτικῆς παραδόσεως· χωρὶς προσωπικὲς φωνητικὲς ὑπερβολὲς καὶ μελικὸς μετωρισμούς καὶ ἀνάρμοστους γιὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη λαρυγγισμούς καὶ μελισμούς, - “μήτε φωναῖς ἀτάκτοις κεχρησθαι καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρμοδίων τε καὶ οἰκείων...”, κατὰ πῶς παρακελεύεται ὁ οὐ κανὼν τῆς Πενθέκτης Συνόδου (691 μ.Χ.), - ἀλλὰ με σοβαρὴ ἀπόδοση τῆς σημειογραφίας τῶν μελῶν. Καὶ χωρὶς, βέβαια, ἀλόγιστη μείξη ἀστειῶν καὶ φθηγῶν εὐρωπαϊκῶν διφωνιῶν καὶ τριφωνιῶν σὲ διάφορες τελετὲς ἢ κάποια μέρη τῶν Ἀκολουθιῶν, ἂν θέλουν νὰ πείθουν ὅτι καὶ γνωρίζουν καλὰ καὶ σέβονται τὴν βυζαντινὴν παράδοση καὶ κόπτονται γι’ αὐτὴν καὶ τὴν διαφυλάττουν.

γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, με κωδικοποίησή σημάδιων

§ Καὶ παλαιότερα, τὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ 19^{ου} αἰῶνος με τὸν Ἀπόστολο Κώνστα Χίο στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὸν Θεοφάνη Παντοκρατορινὸ στὸ “Ἁγιον” Ὄρος, ἀκόμα τότε, τὴν διαπερίοδο, με τὴν ὑπαρξὴ ἄλλων συστημάτων μουσικῆς γραφῆς, - τοῦ Λεσβίου καὶ τῶν Ἀλφαβητικῶν, καὶ πρόσφατα, με τὰ βιβλία τοῦ μακαρίτου Σίμωνος Καρᾶ κυρίως, παρατηρεῖται ἡ συντηρητικὴ ἀναλυτικὴ σημειογραφία τῆς Νέας Μεθόδου νὰ χρησιμοποιεῖ σὲ συγκεκριμένες μελικὲς γραμμὲς καὶ κάποια ἄλλα χειρονομικὰ ἢ ἐκφραστικὰ σημάδια, πέρ’ ἀπ’ τὰ καθιερωμένα ἀπ’ τοὺς τρεῖς διδασκάλους γνωστὰ ὡς ‘σημάδια ποιότητος’. Ὁ ἀριθμὸς ποικίλλει ἀπὸ δάσκαλο σὲ δάσκαλο· κυρίως πέντε εἶναι αὐτὰ τὰ χρησιμοποιούμενα σημάδια. Καὶ τὰ πέντε δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας τῶν προηγούμενων περιόδων τῆς. Καὶ τὰ πέντε, ὅπως καὶ ὅλα τ’ ἄλλα τὰ γνώριζαν οἱ δάσκαλοι, παρ’ ὅλο ὅτι δὲν μᾶς παρέδωσαν συστηματικὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἐνέργειά τους· αὐτὰ τὰ πέντε μάλιστα τὰ χρησιμοποίησαν καὶ οἱ ὄιοι στὶς πρωτοεξηγήσεις τους. Τῶν πέντε αὐτῶν σημαδιῶν ἀνέλυσαν τὴν ἐνέργεια, ὅχι πάντοτε ὀρθά, ἢ, νὰ πῶ τὴν λεπτομέρεια, παρέδωσαν μιὰ ἐρμηνευτικὴ τους ἐκδοχὴ ἀπ’ τίς περισσότερες κατὰ περίσταση πού ἔχουν. Καὶ κάποιων ἀπ’ αὐτὰ τὰ σημάδια τὴν ἐνέργεια τὴν ἐνοποίησαν καὶ τὴν παρέδωσαν κοινὴ στὴν ἀναλυτικὴ σημειογραφία, ὡς ἀνὰ τὰ σημάδια νὰ παραστήμαιναν τὸ

διο πράγμα. Ἡ χρήση, ἐπομένως, αὐτῶν τῶν σημαδιῶν δὲν παραφθείρει τὴν σημειογραφία, οὔτε περισσότερο τὸ διο τὸ σημαίνόμενο μέλος· φα-σα, καὶ τὴν σημειογραφία εὐκολύνει γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν συγκεκριμένων λεπτῶν ἐκφράσεων καὶ τὸ μέλος τὸ διο κωδικοποιεῖ, τὸ διατηρεῖ καὶ τὸ προφυλάσσει ἀπὸ ἄτεχνη ψαλμώδησής του. Ἡ ἐπανεισαγωγή τους πλουτισμὸ καὶ σαφέστερο προσδιορισμὸ τῆς σημειογραφίας ἀποτελεῖ, καὶ τίποτε περισσότερο.

δ. Διάκριση: νέες δημιουργίες πού δικαιολογοῦν νέα ἀναλυτικὴ καταγραφή

§ Πρέπει νὰ γίνει ἡ ἀπαραίτητη, ὡστόσο, διάκριση. Στὶς περιπτώσεις νέων μελοποιημάτων καὶ κατὰ τὴν μελοποιητικὴ δημιουργία παρίσταται ἀνάγκη νέων συμπλοκῶν ἢ συνυφάνσεων τῶν σημαδιῶν πρὸς συντελεσμὸ νέων μελωδιῶν, - κατὰ τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ ἱζ' αἰῶνος "τῶν νέων καὶ καινοφανῶν ἀσματομελωδοφθόγγων θέσεων, ὡς τὰ νῦν ἀσματομελωδεῖται, κλπ.", πού πρέπει νὰ καταγραφοῦν ἀναλυτικὰ - ἀναλυτικώτατα, τότε εἶναι πρόδηλο ὅτι δὲν ὑπάρχει θέμα παραφθορᾶς προϋπάρχοντος μέλους καὶ παραμορφώσεως συγκεκριμένης σημειογραφικῆς παραστάσεως. Εἶναι νέα μελικὴ δημιουργία καὶ παρουσιάζεται μὲ νέο σημειογραφικὸ ἔνδυμα. Κι εἶναι ἐδῶ, αὐτὸς ὁ τομέας στὸν ὁποῖο καλοῦνται νὰ θητεύσουν δημιουργικὰ οἱ σύγχρονοι μελοποιοὶ μας δάσκαλοι, γιὰ νὰ παραβγοῦν με αὐτὰ τὰ νέα, τὰ ὀλοδικὰ τους μελοποιήματα, στὰ μαθήματα τῶν παλαιῶν διδασκάλων καὶ συγκαταριθμηθῶν μ' ἐκείνους στὴν χορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελοποιῶν μας.

*

Δ'.

Θεωρητικὴ ἔρευνα·

§ Οἱ εἰσηγήσεις καὶ οἱ συζητήσεις κατὰ τὶς συσκέψεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔρπουσες, μὲ σειρά δεκάδων σχετικῶν κειμένων, στὸν ψαλτικὸ κόσμον αἰτιάσεις καὶ μομφές, κατὰ τῶν δῆθεν 'αὐθαιρεσιῶν', - καὶ τὸ πρᾶγμα κινεῖ ὑποψίες μήπως καὶ γιὰ ἰδιοτελεῖς λόγους διακινήσεως τῶν ἐκδοδόμενων ἀπ' αὐτοὺς βιβλίων τους ἐκπορεύεται αὐτὴ ἡ ἔκρηξη αἰτιάσεων - , ἐστιάστηκαν σὲ τρία μεγάλα κεφάλαια, τὰ ὁποῖα καλεῖται ἡ θεωρητικὴ ἔρευνα νὰ διαλευκάνει καὶ ἐπεξηγήσει καὶ παραδώσει τὴν σχετικὴ διδασκαλία. Τὰ κεφάλαια αὐτὰ προσδιορίζονται ὡς, α) ὀνομασίες τῶν ἤχων, β) εἰσαγωγὴ χειρονομικῶν σημαδιῶν, καὶ γ) ἡ χρήση τῶν ὑφесо-διέσεων, ἢ, γενικεύοντας ἐγὼ λέγω 'συστηματικὰ θέματα'.

α. Ὀνομασίες τῶν ἤχων

§ Ὅλοι γνωρίζουμε τὴν ὀκτωηχία, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε τὴν πολυηχία μέσα στὴν ὀκτωηχία, παρ' ὅλο ὅτι στὴν πράξιν τὴν συναντᾶμε καὶ περνᾶμε, δὲν γίνεται ἀλλοιῶς, μέσ' ἀπ' αὐτὴ τὴν πολυηχία, γιὰ νὰ κανονίζουμε, ἄλλωστε, σωστὰ καὶ τὰ ἰσοκρατήματα τῶν ἰσοκρατῶν ἢ 'βαστακτῶν'. Ὅλοι γνωρίζουμε τοὺς τέσσερις κυρίους καὶ τοὺς τέσσερις πλαγίους ἤχους, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουμε ὅλοι καὶ τοὺς μέσους, μεταξύ τῶν κυρίων καὶ τῶν πλαγίων, ἤχους, οὔτε τοὺς παραμέσους καὶ τοὺς παραπλαγίους ἤχους· οὔτε, πάλι, τοὺς διφώνους καὶ τριφώνους καὶ τετραφώνους καὶ πενταφώνους καὶ ἐπταφώνους, παρ' ὅλο ὅτι οἱ μαρτυρίες τῶν ἤχων αὐτὸ δηλώνουν κατὰ περίστασιν, κι ἐμεῖς ψάλλουμε σωστὰ, σύμφωνα μὲ τὶς ἐνδείξεις αὐτές. Εἶναι γνωστὸς ὁ α' ἤχος τετράφωνος, καὶ ὁ νοῦς ὅλων πηγαίνει στὴν βάση τοῦ Κε τοῦ α' ἤχου, γιὰ νὰ ψάλλουμε κυρίως παλαιὰ ἀργὰ στιχηραρικὰ μέλη, ἢ καὶ παπαδικὰ, πού ἔχουν ἐντελῶς διαφορετικὴ μελικὴ δομὴ καὶ ἀπ' τὰ στιχηραρικὰ μέλη τοῦ Ἀναστασιματαρίου καὶ Δοξασταρίου τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου καὶ ἀπ' τὰ εἰρμολογικὰ μέλη τῶν Καταβασιῶν. Τὸ διο, γνωρίζουμε τὸν πλ. α' πεντάφωνο ἤχο καὶ ὅλοι τὸν ἀποκαλοῦν μὲ τὴν περσικὴ λέξι "ἀτζέμ", πού σημαίνει ἀκριβῶς "πέρσης", καὶ τὸν συγχέουν μὲ ἑναρμόνιο ἤχο καὶ ἰσοκρατοῦν τὴν ἀντιφωνία τοῦ Ζω (κάτω), γιὰ νὰ χάνεται ἔτσι ἄτεχνα ἡ ἔννοια τῆς πενταφωνίας. Καὶ γνωρίζουμε νὰ ψάλλουμε τὸν προψαλλόμενον στίχο στὰ προσόμοια τοῦ πλ. δ' ἤχου "Ω, τοῦ παραδόξου θαύματος" μὲ κατάληξιν στὸν Βου, δὲν προσέχουμε σὺν τὴν σημειογραφικὴ ἐνδειξιν τοῦ ἤχου πού μετὰ τὴν μαρτυρία ἔχει μίαν διπλὴν ἀνάβασιν, μὲ Ὀλίγον (ὀρθότερο εἶναι Ὀξεῖα) καὶ Κεντήματα ἀπὸ κάτω, γιὰ νὰ δείξει ἀκριβῶς αὐτό· τὴν μεσότητά τοῦ ἤχου. Καὶ ἀλήθεια, πόσοι ψάλλουν σωστὰ τὰ προσόμοια μὲ τὸ μέλος τῆς πρώτης καὶ γνήσιας παραδόσεώς τους ἀπ' τοὺς τρεῖς δασκάλους; καὶ δὲν τοὺς ἐγκαλεῖ κανεὶς γι' αὐτό! Καὶ πολλὰ ἄλλα· καὶ τὰ περισσότερα μὲ ὅλα τὰ 'ψευδωνύμως' λεγόμενα "ἐπίεστακτα" μέλη, πού σημειώνονται νὰ ἀνήκουν σὲ ἕνα ἤχο καὶ ψάλλονται σὲ ἄλλον καὶ πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μέσοι κυρίως ἤχοι.

§ Ὅλη αὐτὴ ἡ πολυποικιλία τῶν ἤχων καὶ ἡ πολυωνυμία τους ὑπάρχει σὲ ὅλες τὶς Προθεωρίες τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης πρὶν ἀπ' τὸ 1814 καὶ ἀποτελοῦν τὸν μέγα πλοῦτο τῆς ψαλτικῆς μας παραδόσεως· πλοῦτο

πού πλούτισε και την εξωτερική μουσική με τα αντίστοιχα “μακάμ”. Οι τρεις δάσκαλοι στην προσπάθεια της ριζικής άπλοποίησής της σημειογραφίας και της ψαλτικής πρακτικής παραθεώρησαν αυτήν την ονομαστική ποικιλία των κλαδικών ήχων, παρ’ όλο ότι, το λέω πάλι, διατήρησαν την σημειογραφική ένδειξη στις μαρτυρίες. Είναι γνωστές σε τυπωμένα βιβλία οι ονομασίες αυτών των κλαδικών ήχων, όπως και των γνωστών όατώ, με την αντίστοιχη τουρκική όρολογία. Κι είναι γνωστό ότι πολλοί ψάλτες μας απ’ την Πόλη και την Μικρά Άσία έχουν πρόχειρη στις συζητήσεις τους την τουρκική αυτή όρολογία των ήχων. Κι είναι κατανοητό το παράλληλο φαινόμενο, δηλαδή τουρκοί χανεντέδες ή και άπλοι μουσικοί άκροατές να άκουνε Βυζαντινή Μουσική και να αναγνωρίζουν και ονοματίζουν με την τουρκική όρολογία τις διάφορες μεταλλαγές του μέλους στους κλαδικούς ήχους. Είναι γεγονός, άκόμα, ότι κάποιοι μεταγενέστεροι Πρωτοψάλτες, το β’ ήμισυ του 19 αιώνας, παρασημαίνουν τα δια πράγματα με διαφορετικές ένδειξεις, απ’ ό,τι οι τρεις δάσκαλοι, και εξηγούν το πράγμα στους προλόγους των βιβλίων τους. Δεν τους εγκάλεσε όμως κανείς. Τί κακό είναι αν τα γνωρίζουμε πάλι τώρα και τα λέμε τα πράγματα με τ’ όνομά τους το έλληνικό;

β. Είσαγωγή των χειρονομικών σημαδιών

§ Όλοι γνωρίζουμε τα πέντε σημάδια ποιότητας, που διατήρησαν οι τρεις δάσκαλοι στη Νέα Μέθοδο, {Βαρεΐα, Ψήφιστόν, Όμαλόν, Άντικένωμα, Σύνδεσμος (= “Έτερον Παρακάλεσμα)}, αλλά δεν γνωρίζουμε όλοι την άκριβη ενέργειά τους, ή μία, κι όλοι την δια, απ’ τις πολλές ενέργειές τους, γιατί στα διάφορα Θεωρητικά διαφορετικές περιγραφικές επεξηγήσεις δίνονται και στα έντυπα βιβλία από διάφορους δασκάλους διαφορετικές αναλυτικές έρμηνευτικές καταγραφές τους συναντάμε. Κι ή προφορική τους παράδοση; κι αυτή ποικίλη είναι, από δάσκαλο σε δάσκαλο. Ποιά είναι ή άδιαμφισβήτητη όρθή; Χρειάζεται γνώση, που μπορεί να φωτισθή περισσότερο με την αναδρομή στην πρό του 1814 θεωρία και σημειογραφία. “Ταυτα γάρ (τα μεγάλα σημάδια χειρονομίας, και τα εκφραστικά, για τα όποια γίνεται λόγος) ώσπερ όδηγός έστι και ήγεμών εν τ ω ούτως ή ούτως ειπεΐν, ή άργως μεταχειρίσασθαι τας φωνάς ή συντόμως, ή μετά τόνου ή ήσύχως” διδάσκει ό Γαβριήλ Ιερομόναχος (μέσα ιε’ αιώνας) για την πολλαπλότητα έρμηνείας της διας θέσεως. Κι αν ή πλημμυελής γνώση αυτών των πέντε σημαδιών, που κράτησαν οι τρεις δάσκαλοι, όδηγεί σε διαφορετικές έρμηνείες, που μερικές όπωσδήποτε είναι έσφαλμένες, γιατί να μη θέλουμε τον σαφή προσδιορισμό, όπως ή τέχνη και ή παράδοση κανοναρχεί, και της ενέργειας αυτών των σημαδιών και κάποιων άλλων άκόμη που κι αν δεν υπήρχαν θα έπρεπε να τα επινόησουμε έμεις τώρα για τον καλύτερο σαφήνισμο των εκφραστικών κατωματων της φωνής σε συγκεκριμένα ψαλτικά μορφώματα που ή παράδοση δημιούργησε και τώρα τ’ αφήνουμε και χάνονται;

§ Τα χειρονομικά αυτα σημάδια, ή σημάδια ποιότητας, έχουν και όρθογραφική σημασία. Οι τρεις δάσκαλοι προσδιόρισαν με αυτα συγκεκριμένες όρθογραφικές πλοκές, απ’ τις περισσότερες που ειχαν, όπως άλλωστε περισσότερες όρθογραφικές, και άρα και εκφραστικές, συνυφάνσεις ειχαν και τα φωνητικά σημάδια. Τα άλλα πέντε-έξ σημάδια που δεν διατήρησαν, {Δύγισμα, Πίασμα, Τρομικόν - Έκστρεπτόν, Παρακλητική, - κι απ’ τα φωνητικά σημάδια την Όξεια}, έχουν κι εκείνα όρθογραφικό λόγο: χωρίς αυτα ή αναλυτική σημειογραφία στις συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι ‘άνορθόγραφη’ είναι σαν να λείπουν τόνοι και πνεύματα στην ελληνική γραπτή γλώσσα. Και πρέπει ν’ αναρωτηθούμε: ‘όσοι άποδίδουν τα σημάδια ποιότητας’; Οι περισσότεροι ψάλλουν σαν να μη τα βλέπουν καν αυτα τα σημάδια, και σαν να μη υπάρχουν στη σημειογραφία. Μήπως πρέπει να τα καταργήσουμε;” Όχι, βέβαια! Δεν είναι καλός σύμβουλος ή άμάθεια και ή άγνωσία: τουναντίον, ή ευμάθεια και ή γνώση προάγουν την τέχνη.

§ Αν πρέπει, πάλι, να καταγράφομε αναλυτικά, μόνο με φωνητικά σημάδια, τις συγκεκριμένες ενέργειες των χειρονομικών - εκφραστικών σημαδιών, και των πέντε που γνωρίζουμε και των άλλων πέντε που δεν γνωρίζουμε, για τα όποια σηκώθηκε ό σάλος, είναι ένα άλλο θέμα, τεράστιο και μάλλον άκατόρθωτο πράγμα, για το μέγεθος και την πληθώρα των περιπτώσεων, - σχεδόν ανα δεύτερο ή τρίτο φωνητικό σημάδι στη σημειογραφία - , που πρέπει να ανακαταγράψουμε την γραπτή μας ψαλτική παράδοση. Άς αναλογισθούμε αυτην την πραγματικότητα. Ναι, βέβαια, τα πάντα μπορούμε να καταγράψουμε αναλυτικά με φωνητικά μοναχα σημάδια: ή σημειογραφία, όμως, έτσι καταντά από περιγραφική θαυμαστή τέχνη σε προσδιοριστική και μονοσήμαντη γραφική παράσταση της άυλης μουσικής, και ή ψαλτική έρμηνεία θα κινδυνεύει να είναι μονάχα ξερη φωνητική ύπόθεση: θα χαθή ή προσωπική ελεύθερη, μέσα στους σημειογραφικούς και χειρονομικούς κανόνες των σημαδιών, εκφραση του κάθε ψάλτη. Δεν είναι καθόλου άπλο θέμα, κι άς παρουσιάζεται ως άπλο. Το θέμα θέλει συζήτηση και σπουδή σε βάθος.

γ. Η χρήση των ύφρο-διέσεων, ή ‘συστηματικά θέματα’

§ Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ εἶναι μεγάλο καὶ καίριο στὴν ἐν γένει μουσικὴ τέχνη. Ἡ προσπάθεια καὶ ἡ ἐνασχόληση γιὰ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸ τῶν ποικίλων λεπτῶν διαστημάτων τῆς φωνητικῆς μουσικῆς εἶναι φαινόμενο παλαιότατο, καὶ συμπαρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῆς μουσικῆς σήμερον. Μέχρι τὸ 1814, τὸν κανονισμὸ τῆς Νέας Μεθόδου, δὲν ἀπαντᾷ πουθενὰ σαφῆς προσδιορισμὸς μὲ μαθηματικούς ὄρους τῶν ὅποιων διαστημάτων. Εἶναι γνωστὴ ἡ Ἀριστοξενικὴ διαίρεση τοῦ μείζονος τόνου σὲ τρεῖς διαιρέσεις, καὶ ἐπομένως σὲ τέσσερα διαστήματα: τὸν τόνο, τὸ ἥμισυ, τὸ τρίτον καὶ τὸ τέταρτον τῆς φωνῆς. Τὸ ἐπαναλαμβάνουν οἱ βυζαντινοί: “ὅπου γὰρ οὐ ψάλλεται φωνῆς τὸ ἥμισυ, ἢ τὸ τρίτον ἢ τὸ τέταρτον οὐκ ἐνι φθορά, ...”. Καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ διατονικοὶ ἐλάσσονες καὶ ἐλάχιστοι ἀκέραιοι τόνοι, τὰ λείμματα καὶ οἱ χρωματικῆς καὶ ἐναρμόνιες διέσεις. “Τὰ γὰρ λεπτά τῶν φωνῶν ἔχουσιν ἀριθμὸν, ὃν οἱ πολλοὶ ἀγνοοῦσιν ὡς οὐκ ἀκηροῦτες οὐδὲ μεμαθηκότες, ὡς ἀμελεῖς”, κανοναρχεῖ ἕνας βυζαντινὸς θεωρητικός. Θὰ τὸν ἀγνοήσουμε; Κατὰ τὴν Νέα Μέθοδο ὁ χωρισμὸς τῆς κλίμακας καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαστημάτων δὲν ἦταν ἀπόλυτα ἐπιτυχής. Καὶ χρειάστηκε τὸ πολύμοχθο καὶ πολύτιμο ἔργο τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881 νὰ διορθώσει τὰ πράγματα καὶ νὰ ἐπινοήσει νέα σημεῖα ἀλλοιώσεως, τὶς ὑφέσεις καὶ διέσεις, πού ὡς ἀπλῆς ἢ μονόγραμμες ἢ δίγραμμες ἢ τρίγραμμες προσδιορίζουν τὰ μεγέθη τῶν διαστημάτων καὶ τὶς ἀλλοιώσεις κατὰ δύο ἢ τέσσερα ἢ ἐξ δωδέκατα τοῦ μείζονος τόνου, ὅπως καλὰ γνωρίζουμε. Τώρα, ἡ δομὴ τῶν διαφόρων τετραχόρδων καὶ πενταχόρδων θεωρεῖται δεδομένη καὶ δὲν χρειάζονται ν’ ἀναγράφονται οἱ ὑφεσο-διέσεις πού δείχνουν τὶς ἀλλοιώσεις. Δεδομένες ἐπίσης θεωροῦνται, καὶ διδάσκειται σχετικὰ στὴν θεωρία, οἱ διαφορῆς λεγόμενες ἔλξεις, γιὰ τὸ ἀποτελεῖν συστατικὸ ἰδίωμα καὶ ‘γνωριστικὴ ἰδέα’ τοῦ κάθε ἤχου {κατὰ τὸν Γαβριὴλ ἱερομόναχο, 19 αἰῶνος}, καὶ δὲν χρειάζεται νὰ σημειώνονται. Περιστασιακῆς ἔλξεις, ἢ καὶ σὲ κάποιες καίριες θέσεις ὑπομνηστικῆς, ἀν καὶ περιττές, πρέπει νὰ τίθενται καὶ καλῶς τίθενται. Τίποτε περισσότερο.

*

Ε’.

Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία.

Μακαριώτατε καὶ φίλοι ψάλτες.

“Μετὰ παρρησίας τολμᾶν”! Τόλμησα, λοιπόν, θαρρῶντας καὶ ἀπ’ τὴν εὐλογία σας καὶ τὴν ἀνοχή σας, καὶ κατέγραψα τὰ αὐτόνοήτα, ἢ ἔστω μιὰν ἐκδοχή τους, τὴν προσωπικὴ μου ἀποψη, ὅπως τὴν ὑπαγορεύει ἡ ὄση γνώση εὐδόκησε ὁ Θεὸς ν’ ἀποκτήσω μὲ τὴν πολυχρόνη ἔρευνα καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ μου σπουδάσματα. Ἡ παρρησία στὴν ἐπιστήμη, ὅπως καὶ στὴν πίστη, εἶναι ἀρετὴ, ἀρετὴ πού σὲ ἀκραῖες περιπτώσεις σὲ ὁδηγεῖ σὲ θάνατο: καὶ τέτοιος θάνατος εἶναι ἀγιότητα γιὰ τὴν πίστη καὶ τουλάχιστον σημεῖο ἀναφορᾶς γιὰ τὴν ἐπιστήμη, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ “καὶ ὅμως κινεῖται” τοῦ Γαλιλαίου. Γνωρίζω καλὰ ὅτι τὰ ὅσα ἔγραψα τώρα ἐδῶ δὲν γίνονται εὐκολὰ ἀποδεκτά: “καὶ ὅμως ἔτσι εἶναι”. Πολλοὶ ἀποδέκτες αὐτῆς τῆς Εἰσηγήσεως θὰ τὴν ἤθελαν ἀπρόσωπη ἢ πολυώνυμη, δηλαδὴ προῖον μιᾶς συλλογικῆς ἐπεξεργασίας. Καὶ πάλι, θὰ ἤθελαν μιὰ κύρωσή της ἀπὸ ὑπέρτερη ἀρχή: καὶ καλῶς σως, παρ’ ὅλο ὅτι καὶ ἡ ὅποια ὑπέρτερη ἀρχὴ θὰ βασισθῆ πάλι στὴ γνώμη τοῦ ἢ τῶν εἰδημόνων. Ἡ προσωπικὴ αὐτῆ Εἰσηγήσεως τώρα εἶναι εὐάλωτη καὶ εὐκολοπαρεξήγητη, παρ’ ὅλο ὅτι εἶναι ἀπότοκη μιᾶς ἐνδελεχοῦς θεωρήσεως τῆς ἱστορίας καὶ θεωρίας τῆς Ψάλτικῆς Τέχνης. Ὁ κίνδυνος αὐτὸς ἐλλοχεῖ, ἐπειδὴ ὁ συντάκτης τῆς Εἰσηγήσεως εἶναι ἕνας καὶ εἶναι ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς καὶ εἶναι ἀνθρώπινο νὰ μὴν ἀναγνωρίζονται εὐκολὰ αὐθεντίες μεταξὺ ὁμοτέχνων, ὅσο καὶ ἂν ἀδιάσειστα καὶ αὐτόνοήτα εἶναι αὐτὰ πού λέγονται, καὶ ἐπειδὴ καὶ τὸ ὕφος τῆς Εἰσηγήσεως δὲν εἶναι αὐστηρὰ ἐπιστημονικὸ, μὲ συστηματικὸ ἔλεγχον καὶ παράθεση πληθώρας μαρτυριῶν καὶ ἀντιπαραβολῆ συγκριτικῆ τῶν διαφόρων πτυχῶν τοῦ θέματος. Τέτοια εἰδικότερη ἐργασία εἶναι ἀνύσταχτο μέλημα καὶ τὸ ζητούμενο γιὰ τὸ προκείμενο θέμα.

Πάντως, ἐγὼ τόλμησα καὶ κατὰ τὴν ἀνάθεση, ἰδοὺ ὁ ἰδρῶς τοῦ κόπου μου.

Στὶς εἰσηγήσεις καὶ συζητήσεις θίχτηκε καὶ τὸ θέμα τῆς “θεωρητικῆς αὐθεντίας”, ἀκριβῶς, κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ψάλτικῆς Τέχνης. Καὶ βέβαια, θεωρητικὴ αὐθεντία θεωρεῖται καὶ εἶναι ἡ παραδεδομένη θεωρία τῆς Νέας Μεθόδου, μὲ τὸ Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, τοῦ Χρυσάνθου {Τεργέστη 1832}, καὶ μὲ τὴν διδασκαλία τῆς Πατριαρχικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1881, καὶ ἡ καθορισμένη διδασκαλία μὲ τὴν διαστρωμάτωση τῆς ὕλης σὲ πέντε ἔτη σπουδῶν κατὰ τὸν Κανονισμὸ τῆς “Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς” τοῦ Ὁδείου Θεσσαλονίκης {ΦΕΚ 229/11.11.1957}. Εἶναι παρήγορο τώρα, πού ἀπ’ τὴν πληθὺ τῶν Θεωρητικῶν πού κατακλύζουν τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν σχετικὸν γῶρον, ὀνοματίζονται μόνο κάποια συγκεκριμένα Θεωρητικά. Τ’

άλλα; Διαπιστώνεται τώρα ότι δεν είναι και ακραιφνώς σωστά; Κι είναι όχι μόνο παρήγορο αλλά και ελπιδοφόρο ότι επιζητείται να ψάλουμε απ' τὰ μουσικά βιβλία με τὴν πατριαρχική σφραγίδα. Ὡστόσο, παραξενεύει ἡ πρόταση, γιὰ τὴν παραδοξότητά της, ν' ἀκούμε δηλαδή τοὺς δίσκους τῆς ἐκδόσεως τῆς Ἀδελφότητος “Ἡ Ζωή”, με τὴν χορωδία τοῦ Πανελληνίου Συνδέσμου Ἱεροψαλτῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνση τοῦ μακαρίτου Ἀντωνίου Μπελούση!

Ἡ ἄποψη πού ἔρπει εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ διδάσκονται καὶ διαδίδονται “αὐθαιρέτως”, με διδασκαλία καὶ κυκλοφόρηση βιβλίων, θεωρητικές ἀπόψεις διαφορετικές ἀπ' τὴν καθιερωμένη διδασκαλία τῆς Ψαλτικῆς, ἢ τὸ χειρότερο σὲ ἀντικατάστασή της, ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Καὶ αἰωρεῖται ἡ σκέψη ὅτι ἂν πρέπει ν' ἀλλάξει κάτι πρέπει νὰ ἐπικυρωθῇ ἀπ' τὴν ἀρμόδια Ἀρχή, καὶ στὸ προκείμενο τὴν Ἐκκλησία. Αὐτὸ τὸ ὑποθετικὸ ἂν πρέπει ν' ἀλλάξει κάτι” σὲ ἄλλες διατυπώσεις πιὸ ἔμφρονες, λέγεται κατηγορηματικά: ‘νὰ προηγηθῇ μίᾳ σὲ βάθος ἔρευνα’.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν διαφορῶν σημείων με τὰ ὁποῖα διαρθρώνεται αὐτὴ ἡ Εἰσήγησις, ἀνέκυψαν καὶ πολλὲς ἄλλες πτυχὲς τῆς παραδόσεως καὶ διδασκαλίας καὶ ἐρμηνείας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, πέρ' ἀπ' τὰ συγκεκριμένα τρία θέματα, πτυχὲς πού μένουν σὲ νεφελώδη κατάστασις, ἢ πού προσεγγίζονται διαφοροτρόπως ἀπ' τοὺς δασκάλους καὶ ψάλτες καθ' ὅλη τὴν μετὰ τὸ 1814 περίοδο. Καὶ ἄλλες ἀκόμη λεπτομέρειες ἂν θέλουμε μπορούμε νὰ ἀπαριθμήσουμε, πού εἶπε ἀπαντοῦν σὲ βιβλία, ὅπως κάποια περιέργα νεοφανῆ ἀπηχήματα, ἀντὶ τῶν παλαιῶν πού δὲν γνωρίζουν οἱ ψάλτες, εἶπε ἐνεργοῦνται στὴν ψαλτικὴ πράξι. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι γίνονται αὐθαιρεσίες στὴν Ψαλτικὴ παντοῦ καὶ πανταχοῦ καὶ πάντοτε καὶ ἀπ' τοὺς πάντες· καὶ στοὺς κατὰ κόσμον ἱεροὺς ναοὺς καὶ στὰ μοναστικά κέντρα καὶ τὰ μεμονωμένα μοναστήρια. Ἀτόνησε ὁ ζῆλος καὶ ἐξέλιπαν οἱ Τυπικάρηδες καὶ Ἐκκλησιάρχες νὰ μετροῦν τὰ σαράντα Κύριε ἐλέησον, - νὰ μὴ λείψει οὔτε ἓνα, καὶ νὰ ἀνακαλοῦν τις ὅποιες ἐκτροπές. Ἡ λεγόμενη ἀδιάκοπη παράδοσις εἶναι χωλὴ στὶς μέρες μας. Οἱ ψαλτικὲς αὐθαιρεσίες ἐπηρεάζουν καὶ τὸ τελετουργικὸ μέρος τῆς λατρείας, με οὐσιαστικότερη βλάβη, ἀφοῦ συμβάλλουν σὲ ἐγκαταλείψεις ὑμνογραφικῶν εἰδῶν, ἢ συντμήσεις ἢ κολοβώσεις τῶν ἀκολουθιῶν, με τὸ νὰ παραφορτώνονται μελικά κάποια εἶδη καὶ νὰ παρατρέχονται “χῦμα” κάποια ἄλλα· καὶ τὸ χειρότερο ἀκόμα αὐτὲς οἱ μορφολογικὲς κακοποιήσεις νὰ γίνονται στὸ διο ψάλμα, τὸ Χερουβικό, γιὰ παράδειγμα.

Μακαριώτατε καὶ φίλοι ὁμότεχοι:

Θεωρῶ ὡς σημεῖο τῶν καιρῶν τὸν κάποιο τάραχο πού ἐπέτρεψε ὁ Θεὸς νὰ κινήσει τὴν ἱεροψαλτικὴ τάξι, γιὰτι με αὐτὸν ἀνακινήθηκαν καὶ ὀρθώθηκαν πολλὰ θέματα τῆς Ψαλτικῆς μας, τῆς λεγόμενης Βυζαντινῆς καὶ Μεταβυζαντινῆς ἢ Νεώτερης Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, καὶ ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς Θεωρίας καὶ ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς Πράξεως. Τὰ θέματα αὐτὰ ἢ οἱ λεπτομέρειες αὐτὲς χρονίζουν διαφορούμενα ἢ ἀμφισβητούμενα, καὶ μόνο καλὸ δὲν κάνουν στὴν ὑπόθεσι τῶν ψαλτικῶν πραγμάτων τοῦ τόπου μας· σα σα διαιωνίζουσι μίᾳ ὀμιχλώδη κατάστασι, γεννοῦν σύγχυσι καὶ ἀμφισβήτησι, ἐγείρουν διχογνωμίες “καὶ μωρὰς συζητήσεις”, ὑποδαυλίζουσι πάθη καὶ μίση μεταξὺ τῶν ψαλτῶν καὶ τελικὰ συμβάλλουσι σὲ παραφθορὰ τῆς τέχνης, κατὰ τὸ “τυφλὸς τυφλὸν ὀδηγεῖ” {χφ. Ἐηροποτάμου 357}. Αὐτὸ φαίνεται κατὰ τὴν διδασκαλία ἀπὸ διαφοροὺς δασκάλους καὶ ψάλτες με διαφορετικὲς μεθόδους κατὰ τὴν αὐτοπρόβλητη αὐθεντία τους. Καὶ βέβαια, ἡ χρῆσις ἀπὸ μερικοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοῦ συγκεκριμένου πιάνου τοὺς ἀφήνει ἀνυποψίαστους γιὰ τὸν σκοτωμὸ καὶ τὴν ἀμπεπόλησι τοῦ πλοῦτου τῶν λεπτῶν διαστημάτων καὶ τῶν μικρῶν καὶ γλυκῶν ἐκφραστικῶν ἐπιτηδεύσεων τῆς φωνῆς τοῦ ἀνθρώπου. ...

Τὸ σημεῖο τῶν καιρῶν δὲν εἶναι γιὰ τὴν ἐμφάνισι καὶ πιστοποίησι τῶν θεμάτων, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀνόρθωσι τῶν ὅσα ἔγειραν καὶ λύγισαν ἀπ' τὸ βάρος δεινῶν καὶ πολυχρονίων περιστάσεων. Τὸ προκείμενο θέμα, ἢ θεωρήσις δηλαδή τῆς καταστάσεως τῶν ψαλτικῶν πραγμάτων, ἀπὸ ἄποψι θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, εἶναι μεγάλο κι εἶναι καίριο λειτουργικὸ θέμα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στὴν Ἐκκλησία ζοῦμε ὅλοι με τὸ πνεῦμα “τῆς πληρώσεως τοῦ νόμου” καὶ ὄχι τῆς καταργήσεως. Τὸ σεπτὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο πάντοτε, μέχρι τώρα, με τίς Πατριαρχικὲς Σχολές καὶ Ἐπιτροπές “συμπλήρωνε” τὰ ἐλλείποντα στὴν παράδοσι τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ με τὴν ἀλληλοδιάδοχι σειρά τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν διαφυλάττει τὴν παράδοσι. Ἡ ἀδιάκοπι, πάλι, ψαλτικὴ παράδοσι τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ τῶν ἄλλων μοναστηριῶν “ἐν ἐσπέρα καὶ πρωὶ καὶ μεσημβρία καὶ ἐν παντὶ καιρῷ” ἀναπέμπει τὸν διο καὶ ἀπαράλλαχτο ἦχο τῶν ἐορταζόντων. Καὶ σὲ ὄλους τοὺς ναοὺς τῆς εὐλογημένης ἑλληνικῆς γῆς, παρ' ὅλη τὴν ποικιλοχία κατὰ τὰ διάφορα ψαλτικά “ὑψη”, τὰ βυζαντινὰ ἀκούσματα εἶναι καὶ ὁ γλυκασμὸς καὶ ὁ ἀναπαυμὸς τῶν ψυχῶν μας, καθὼς καὶ ὄλων τῶν ζωγραφισμένων ἁγίων μας μέσα στὶς ἐκκλησιές μας.

Μακαριώτατε·

Ταπεινῶς προάγομαι νὰ εἰσηγηθῶ τὴν σύσταση ἀπὸ κοινοῦ, ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ καὶ μητρὸς Ἐκκλησίας, τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μιᾶς ὀλιγομελοῦς, πενταμελοῦς ἢ ἑπταμελοῦς, “Μουσικολογικῆς Ψάλτικῆς Ἐπιτροπῆς”, γιὰ νὰ προβῆ στὴν μελέτη τῶν ἀνακυψάντων θεμάτων, τὸν καθορισμὸ τῶν ὑπαγορευομένων ἀπ’ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν τέχνη λύσεων, καὶ τὴν αὐθεντικὴ ἐπιβολὴ τῶν πορισμάτων αὐτῶν, γιὰ κοινὴ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία τῆς Ψάλτικῆς Τέχνης· καὶ “εἰς κοινὸν ὄφελος” καὶ ἐπαύξηση “τῆς εὐεργεσίας τῶν Τριῶν Διδασκάλων τῆς Νέας Μεθόδου”.

Ἡ ὁμόνοια καὶ ὁμοφωνία περὶ τὰ ψάλτικὰ εἶναι θεσπέσιος ψαλμὸς· καὶ ὁ ψαλμὸς, κατὰ τὸν Μέγα Βασίλειο, εἶναι “φιλίας συναγωγός, ἔνωσις διεστώτων, ἐχθραινόντων διαλλακτῆριον. Τίς γὰρ ἔτι ἐχθρόν ἠγγεῖσθαι δύναται, μεθ’ οὗ μίαν ἀφῆκε πρὸς Θεὸν τὴν φωνήν; Ὡστε καὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀγάπην, ἡ ψαλμωδία παρέχεται”. Εἰρηνεύσωμεν. Ἀμήν.

Ἀθήνα, ‘ἀγρυπνία’ 7 πρὸς 8 Σεπτεμβρίου 2001. Γρ. Θ. Στάθης

Εἰσήγηση

α’ σχέδιο (1. Σεπτεμβρίου 2001)

Π ρ ο ο ί μ ι ο

Α’ α. Οἱ εἰσηγήσεις μὲ μορφὴ γραπτῶν κειμένων ἢ προφορικῆς ἀναπτύξεως
β. Οἱ συζητήσεις, 27/3, 25/4, 1/6 καὶ 22/6. 2001

Β’ . Καταγραφή τῆς καταστάσεως: δύο βασικὲς τάσεις
α.
β.

Γ’. Τὸ θέμα, καθαυτό·
α. Ἡ Νέα Μέθοδος, ὡς παραδόθηκε
β. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ ἀναλυτικὴ ἐρμηνεία
γ. Ἡ Νέα Μέθοδος, μὲ κωδικοποίηση σημαδιῶν
δ. διάκριση: νέες δημιουργίες ποὺ δικαιολογοῦν νέα ἀναλυτικὴ καταγραφή

Δ’. Θεωρητικὴ ἔρευνα·
α. ὀνομασίες τῶν ἤχων
β. εἰσαγωγὴ τῶν χειρονομικῶν σημαδιῶν
γ. συστηματικὰ θέματα: ἡ χρῆση τῶν ὑφесо-διέσεων

Ε’. Ἡ θεωρητικὴ αὐθεντία·
Ἐπιτροπὴ γιὰ μελέτη καὶ καθορισμὸ καὶ ἐπιβολὴ πορισμάτων, γιὰ κοινὴ διδασκαλία καὶ ἐρμηνεία τῆς Μουσικῆς.